

AFBEELDING 1 RECHTS. | *Eerste voorzitter afdeling Limburg, K. Hamelink.*

AFBEELDING 2 BOVEN. | *Werner (links) en Sjeuf (rechts) Felder op hun fossielenzolder, in beste kleren gestoken voor Panorama (1952).*

Historie van de Afdeling Limburg

*Een buitengewoon
geologisch lustparadijs*

WIEL SCHINS
VOORZITTER NGV AFDELING
LIMBURG
SCHINSCO@HOME.NL

In alle bescheidenheid mogen we toch stellen dat Limburg, en dan met name Zuid-Limburg, geologisch gezien het meest indrukwekkende eldorado is van ons land. Dat is één van de redenen dat de NGV al snel een Afdeling Limburg kende. De andere reden is gelegen in de daadkracht en nauwelijks beteugelbare passie van de twee gebroeders Felder. Twee eenvoudige kolenmijnwerkers, die de bestudering van de Limburgse

geologie op eigen autodidactische kracht tot hun persoonlijke missie hadden gemaakt. Hun aanstekelijke charisma leidde tot een aanzienlijke schare aan volgelingen, wat de productiviteit richting artikelen, boeken, lezingen, tentoonstellingen en excursies als het ware deed exploderen. De historie van de Afdeling Limburg mag er dan ook zijn. Maar een nieuwe era wordt momenteel betreden, waar de gebraden duiven niet zo maar meer in de mond vliegen.

Met kloppend hart

Vijftien jaar oud zal ik geweest zijn, ergens begin 1968, toen ik met mijn vriend uit de trein stapte in Heerlen en vol goede moed de Akerstraat zocht. Ergens daar moest het Geologisch Bureau voor het Mijngedebied liggen en daar moesten we zijn. Ik had van mijn oom, die in een kalksteengroeve werkte, een mooie zee-egel gekregen. Zelf had ik een aantal vuurstenen pijlpuntjes gevonden, bij het helpen van een boer op het veld. Niemand kon mij er iets over vertellen, maar een nieuwe buurman noemde de naam van ene Werner Felder. Die zou er echt “alles” van weten. Ik wist alleen dat het bijzondere dingen moesten zijn, die te maken hadden met een lang verleden en dat fascineerde al bij voorbaat. Bij het statige gebouw aangebeld. Binnen moesten we wachten in de gang. Een kleine, doch charismatische man in groene overall verscheen. Hij legde snel uit wat ik gevonden had. Hij bood aan dat hij mij wel veel meer wilde vertellen over de geologie. Ik accepteerde onmiddellijk. Het zou een sterke stempel drukken op de rest van mijn leven. Ik had op dat moment niet kunnen bevroeden dat ik nog eens het levensverhaal van Werner Felder en zijn broer zou opschrijven en daarmee een belangrijk stuk van de geschiedenis van de Afdeling Limburg.

Uiteindelijk weer amateurs

Met name Zuid-Limburg is een eldorado voor zowel zoekers als onderzoekers van gesteenten en fossielen. Deze waren al vanaf ongeveer 1750 actief, met name aangetrokken door de kalksteenafzettingen, waaruit de mooiste fossielen makkelijk vrij waren te maken. Het betrof zowel lokale amateurs als buitenlandse geologen en paleontologen, uitvoerig beschreven door John Jagt en auteur dezes (Jagt, 2021; Schins, 2008)). Rond 1900 werd Zuid-Limburg, natuurhistorisch gezien, niet beschouwd als behorende tot Nederland. Het leidde in 1910 tot de oprichting van het “Natuurhistorisch Genootschap in Limburg”, met veel geestelijken en andere elite. Amateurs als zij leverden vele pionierende artikelen voor hun *Natuurhistorisch Maandblad*, over allerlei aspecten van de Zuid-Limburgse geologie. Het wetenschappelijke werk was in handen van het eerder genoemde Geologisch Bureau voor het Mijngedebied, georganiseerd als rijksdienst. Dat bureau keek met name naar winbare steenkoollagen in Zuid-Limburg, maar ook naar kalksteen, grind, zand en klei. Particuliere bedrijven boorden ook naar lood en zink. Met name in oorlogstijd was er grote belangstelling voor de Limburgse delfstoffen. Na een piek direct na WO II begint evenwel de teloorgang voor de Zuid-Limburgse kolenindustrie en daarmee die van het Geologisch Bureau. Tegelijkertijd nam de interesse in de geologie bij lokale amateurs toe, om de positie van het Bureau op termijn als het ware over te nemen. In 1948 werd opgericht de Nederlandse Geologische Vereniging Afdeling Limburg.

De eerste jaren van de Afdeling Limburg

Op 29 december 1948 vond de officiële oprichtingsvergadering plaats in Hotel Oranje te Sittard. Initiatiefnemer was ene heer J.L. Soons en er waren verder nog 11 mensen aan tafel. Een bestuur werd geformeerd, met Twentenaar K.H. Hamelink (1899-1959) als voorzitter (Afb. 1). Hij werkte bij de Nederlandse Spoorwegen en had, na omzwervingen door het hele land, toentertijd Maastricht als standplaats. De eerste ledenvergadering was bij hem thuis en gaf gelegenheid zijn collectie gesteenten en fossielen te bezichtigen. Hamelink was erg actief voor de Afdeling en omdat hij vanwege zijn werk veel reisde kon hij contacten leggen in het hele land. De activiteiten van de Afdeling kwamen gestaag op gang. In 1949 werkte men, met de collectie van Hamelink, mee aan een tentoonstelling in het Natuurhistorisch Museum te Maastricht. Een jaar later was

er al een excursie naar de Ardennen, geleid door deskundigen van het Geologisch Bureau. Met liefst 43 deelnemers was dat gelijk de eerste officiële excursie van de NGV naar het buitenland. Een hartaanval dwong Hamelink in 1955 het wat rustiger aan te doen, maar toch werd hij op 7 april 1956 gekozen als voorzitter van de landelijke NGV, waarna hij het voorzitterschap in Limburg neerlegde. In 1959 zou een nieuwe hartaanval hem fataal worden. Over deze beginperiode van de Afdeling is verder weinig bekend, wel dat onrust, naijver en meningsverschillen de sfeer kenmerkten. Ondanks dat kende de Afdeling een belangrijke ontwikkeling. Vele van de maandelijkse bijeenkomsten vonden onver-

AFBEELDING 3. | Werner (boven) en Sjeuf (onder) als kolenmijnwerkers.

minderd plaats in huize Hamelink, bestaande uit een voordracht en het bespreken van meegebrachte eigen vondsten, een formule die ook anno 2021 nog gehanteerd wordt. De voordrachten werden gegeven door eigen leden of externe deskundigen. Deze combinatie was van groot belang voor de uitwisseling van kennis tussen amateurs en het professionele werkveld, waar beide partijen veel profijt van hadden. Deze samenspraak was kenmerkend voor de Afdeling gedurende tientallen jaren en werd meer dan sterk gestimuleerd door Werner Felder.

Twee broers komen in het veld

Het is september 1944. De geallieerden drijven de Duitsers terug naar hun eigen land en de Tweede Wereldoorlog nadert in Zuid-Limburg zijn einde. Over het dorp Vijlen vliegen bommen en granaten, de slag om het zeer nabijgelegen Aachen is heftig. Twee jongetjes uit dat dorp maken het allemaal mee. Ze lopen onvermoed door een mijnenveld om hun bevrijders welkom te heten. Diezelfde dag vinden een nichtje en een neefje de dood door een granaat. Maar er is ook een toekomst. De jongens ontwikkelen een passie: ze komen thuis met stenen en fossielen. De schoolmeester en de pastoor moedigen hen aan. Daarbij hadden ze de liefde voor de natuur in al haar aspecten thuis met de paplepel ingegoten gekregen. Hun vader was een na WO I naar Vijlen gevluchte Duitse soldaat, trouwde daar en ging werken in een Limburgse mijn. Maar, tijdens WO II werd iedere Duitser in Nederland als staatsvijandig beschouwd. Dus geen bonnen voor eten of kleding. Het inmiddels grote gezin Felder was aangewezen op dorpspe hulp. De kinderen hadden het zwaar. Maar zowel hun slimheid als hun ambitie waren groot. Nauwelijks de lagere school afge maakt ten gevolge van de oorlog, zonder geld om te studeren, wierpen de twee broers Werner en Sjeuf zich op de studie van hun geologisch zeer interessante omgeving. Alle vrije tijd ging daar in zitten, steeds verder van huis werd gezocht en onderzocht. Zo raakten ze bekend bij de lokale bevolking, die ietwat verbaasd en ook wantrouwend keek naar deze jonge fossielenverzamelaars, die spraken over zaken als evolutie. Kerk en school onderwezen nog alleen het

religieuze scheppingsverhaal en wie dat niet geloofde, kwam zeker in de hel. De jongens zochten hun eigen weg, volgden cursussen, lazen boeken en namen contact op met toentertijd bekende mensen uit het vakgebied. Ze werden al gauw gezien als experts. Toen in 1952 de jongens 22 resp. 24 jaar oud waren, organiseerden zij hun eerste tentoonstelling in Vijlen. De pastoor sprak in zijn rede over fossielen nog dogmatisch als zijnde “schoonheden der Schepping”. Het destijds bekende nationale weekblad Panorama maakte een reportage, waaraan we een aantal prachtige foto’s danken (Afb. 2). De lokale dagbladen brachten ook hun lovende verslagen uit. De nog volledig ongeschoolde gebroeders Felder wisten, na enige afwijzing in het begin, in de professionele

AFBEELDING 4. | *Op zoektocht in het grensgebied (1958); Werner tweede van rechts.*

AFBEELDING 5. | *Excursie tijdens de NGV-jaarvergadering in Zuid-Limburg, rechts op de voorgrond, in besmeurd pak, Sjeuf Felder (1963).*

wereld de aandacht op zich te vestigen. De beide jongens gingen in de steenkolenmijnen werken (Afb. 3) en volgden cursussen op de toenmalige Mijnschool. Ze werden geologisch assistent. Werner slaagde op de Mijnschool met de hoogste cijfers ooit. In de jaren zestig sluiten de mijnen. De broers zijn dan al jaren bekend door hun publicaties, met name over het geologische tijdperk Krijt. Dat is in Zuid-Limburg ruimschoots voorhanden in de vorm van kalksteengroeven. Hun enorme kennis blijft gelukkig benut. Werner zou vanaf 1966 voor het Geologisch Bureau geologische kaarten gaan maken, terwijl Sjeuf een jaar later in het Natuurhistorisch Museum in Maastricht tentoonstellingen zou gaan organiseren over de geologie van Limburg.

Activiteiten Afdeling Limburg breiden uit

Drie jaar na de oprichting van de Afdeling Limburg prijken ook de namen van de gebroeders Felder op de ledenlijst van 15 personen en houden zij lezingen en verzorgen, net als meerderen van hun collega's, vele excursies. Van 11-13 april 1953 houdt de NGV haar jaarvergadering in Maastricht, met inbegrip van een aantal excursies, o.a. naar de "stenenzolder" van de Felders. Gestimuleerd door hun onnavolgbare toewijding beginnen steeds meer leden met name het Zuid-Limburgse landschap af te stropen naar interessante vondsten.

Deze werden dan op de maandelijkse bijeenkomsten gepresenteerd, besproken en op naam gebracht, gevolgd door een vermelding in huisblad *Sprekende Bodem*,

De mensen die Zuid-Limburg rond 1900 natuurwetenschappelijk als een on-Nederlands gebied beschouwden, hebben in wezen gelijk. Men kan hier het hele geologische spectrum aanschouwen en bestuderen, in grote lijn het gevolg van de tektoniek die tot opheffing leidde en nog steeds leidt. Wat in bijvoorbeeld Amsterdam op 1000 meter diepte zit, ligt in Zuid-Limburg aan het oppervlak. De sterke erosie ten gevolge van de opheffing heeft, met name in de ZO-hoek, een dalenlandschap (voor toeristen spreekt men van 'heuvels') gevormd, waarbij men in de hellingen naar hartenlust stratigrafisch kan onderzoeken en verzamelen. Op enkele meters diepte vindt men bij Eijsden het Devoon en de jongere afzettingen tot en met het Holoceen zijn overal aan te treffen. Honderden grote en kleinere groeven gaven en geven hun geheimen prijs. En, om het spectrum te completeren, de oudste gesteenten en fossielen, zeg Cambrium, die hier niet zijn ontsloten, worden netjes vanuit het zuiden door de Maas voor onze deur neergelegd. Maar, mensen die liever indrukwekkende breuksystemen, paleoklimaten, hydrothermale mineraalvorming of aardbevingen zoeken, ook dat alles zit in het rijke aanbod. En voor wie dan nog niet tevreden is, ga even over de Belgische grens en wat in Zuid-Limburg nog ontbreekt, ligt hier aan de voeten.

AFBEELDING 6. | Opgraving van de 13 meter lange fulguriet, met Werner in donker shirt met pet (1961).

in speciale jaarboekjes en steeds vaker een artikel(tje) in *Grondboor & Hamer*. Met name de Felders staken zeer veel tijd in het zeer nauwkeurig tekenen van profielen en fossielen. De Afdeling Limburg ging een samenwerking aan met het Geologisch Bureau. Men deed eigen stratigrafisch onderzoek, waarbij men de beschikking had over een handboor tot wel 26 meter. Er werden monsters genomen en gegevens werden op professionele wijze opgenomen in een zeer uitgebreid ontsluitingenarchief. Bijzondere gesteenten vonden via Werner Felder hun weg naar de destijds bekende P. van der Lijn, auteur van het nu nog steeds bekende "Het Keienboek". De Afdeling Limburg werd in deze jaren vijftig steeds actiever. Met name de Felders organiseerden en leidden dag-lange zwerftochten, te voet of met de fiets (Afb. 4). Op zaterdagen kwam men bij elkaar om 15 uur in de namiddag, omdat er in die tijd 's morgens nog gewerkt moest worden. Er vormde zich een min of meer vaste kern rond de broers, die als de grote gangmakers fungeerden en velen met zich meetrokken. De als Werkgroep Echt los van de Afdeling Limburg actieve groep mensen sloot zich aan, maar zou toch haar aparte status houden (nu *Mente et Malleo*). De Felders zochten interessante plekken en regelde dat daar gezocht kon worden. Voorbeelden zijn de toen in aanleg zijnde "toeristenweg" van Epen naar Vijlen, vanuit het Carbonische Geuldal steil omhoog door de kalksteenformatie uit het Krijt naar de jongere lagen en de "beroemde" vindplaats "Grenspaal 7", een welhaast legendarisch begrip tot de dag van vandaag. Het aantal prachtig gave fossielen dat werd verzameld was eenvoudigweg niet te tellen. In 1957 organiseerden de Felders een hele werkweek, die ook jongeren uit de rest van het land trok. Men sliep op de zolder in het ouderlijk huis in Vijlen. Zo waren er ook studie-weekenden, om het kennisniveau onder elkaar te verhogen. Een lawine van nieuwe kennis ontstond, over alle denkbare geologische onderwerpen uit de regio. Het eerste *Limburgnummer* van *Grondboor & Hamer* verscheen in 1960 en zou worden gevolgd door nog 10 andere. Zo nam de Afdeling Limburg, met de gebroeders Felder als kartrekkers, als vanzelf het werkveld over van met name de verzamelende

geestelijken, die aan de nieuwe, meer wetenschappelijke eisen niet meer konden voldoen. De aandacht van de omgeving op de verschillende activiteiten nam daarbij toe, ondersteund door tentoonstellingen voor het grote publiek. Binnen de NGV had de Afdeling Limburg inmiddels een prominente plaats ingenomen. In april 1963 was zij weer te gast met haar jaarvergadering en het zou niet de laatste keer zijn. De Afdeling Limburg organiseerde hiertoe een driedaags congres, ondersteund door excursies (Afb. 5). Het thema was de verhouding tussen amateurs en de beroepswereld te intensiveren. Toen een nog jong afdelingslid in een ondergrondse kalksteengroeve in 't Rooth skeletdelen vond van de reusachtige *Mosasaurus* maakte dat de tongen los en het Leidse Rijks Geologisch Museum maakte aanspraak op de vondst. De Afdeling Limburg groeide fors en de meeste bijeenkomsten werden nu gehouden in het Natuurhistorisch Museum te Maastricht. Hier waren al vele fossielen te bewonderen en het museum werkte graag samen met de Afdeling Limburg, hetgeen een succes was en is, tot de dag van vandaag.

De projecten

De vondst van een grillig gevormd glasachtig buisje van enkele centimeters doorsnee, dat uitstak boven het witte zand, gaf in 1960 ongewild een nieuwe impuls aan de Afdeling Limburg. Het betrof een bliksembuis (fulguriet) en men besloot deze uit te graven tot op haar diepste punt. Een team van wel 20 leden begon met wat een heel project zou worden, om systematisch de 13 meter lange buis vrij te leggen (Afb. 6). Zware fysieke inspanning onder slechte weersomstandigheden en instortingsgevaar vormden geen belemmering. Een wereldrecord, dat zelfs de landelijke pers haalde en een geweldige opsteker bleek voor de Afdeling Limburg. Dit succesvolle teamwerk was de opmaat voor een veel omvangrijker en langduriger project, namelijk het opgraven van de prehistorische vuursteenmijnen te Rijckholt. Dit was een klus van een andere orde, zowel qua inhoud als qua grootte, hier werd het nog "jongetjesavontuur" vervangen door de eis van serieuze professionaliteit. Wat was het geval? Veel leden van de Afdeling Limburg, weer met

de Felders als pioniers, hadden ook grote interesse in de prehistorie, de tijd dat de mens nog gereedschap maakte uit met name vuursteen. Dit aparte gesteente komt de geoloog in oorsprong tegen in de mariene kalksteen en door erosie is het met name in Zuid-Limburg overal te vinden. Vanaf 1881 waren er met name Belgische onderzoekers actief in het Savelsbos bij Rijckholt. Zij ontdekten een groot ondergronds gangenstelsel, met verticale schachten; kortom een mijnveld. Pas in 1964 werd dit onderzoek op wat grotere schaal ter hand genomen door een Nederlandse universiteit (Groningen). Het liep echter op niets uit en boseigenaar Staatsbosbeheer wilde vanwege het gevaar alle activiteiten stoppen. De Nederlandse ondergrondse vuursteenmijnbouw dreigde voor altijd onbekend te blijven. Werner Felder pakte het echter op vanuit de Afdeling Limburg. Een aparte werkgroep van uiteindelijk meer dan 20 leden werkte liefst acht jaar lang (1964-1972) in de nachten van vrijdag op zaterdag. Men dreef een verkenningstunnel van 150 meter lengte door het gigantische mijncomplex, legde 75 schachten bloot en een enorm systeem van horizontale gangen (Afb. 7). Onvermoeibare projectleider was Werner Felder, met zijn broer Sjeuf als onafscheidelijke secondant. Zij leverden niet alleen kennis van de lokale geologie en vuursteen, maar met name ook van praktische mijnbouw. Een grote prestatie als men bedenkt dat er veel organisatie nodig was, materialen en geld, welk laatste men ruimschoots ontving van het bedrijfsleven en anders betaalde men uit eigen beurs. Er volgden vele publicaties, ook in samenwerking met de professionele wereld. In heel Europa volgde men de opgravingsmethode van de amateur-werkgroep uit Nederland en legde men gelijksoortige mijnen bloot. De Afdeling Limburg organiseerde vanaf 1969 een drietal wetenschappelijke vuursteensymposia in Maastricht, het laatste met liefst 160 deelnemers uit 17 landen. Anno 2021 zijn deze symposia er nog steeds, iedere keer in een ander land. Voor 2024 is het weer gepland in Maastricht.

AFBEELDING 7. | Opgraving van de prehistorische vuursteenmijnen (1964-1972).

Onvrede

De opgraving in Rijckholt vergde veel aandacht en inspanning, waardoor de meer gangbare geologische onderwerpen duidelijk minder aandacht kregen. De in 1967 overgebleven 122 leden begonnen te mopperen dat de Afdeling Limburg “te archeologisch” dreigde te worden. De kernclub van de Afdeling, die de opgraving deed, was namelijk ook goed voor de meeste lezingen, artikelen, boeken en excursies. Daarbij bekleedden deze mensen ook nog bestuursfuncties. Er waren zeker nog wel excursies in binnen- en buitenland, meerdaagse reizen zelfs met gehuurde VW-busjes. Er waren aparte themalezingen door Werner Felder en men ondersteunde universiteiten bij hun veldwerk. Maar ondanks dat was er het gevoelde misnoegen dat de Afdeling geologisch “op slot” stond en was er het risico van afsplitsing van de geologische tak. De afhankelijkheid van de Felders maakte de Afdeling als geheel kwetsbaar. In 1970 vond een ernstig incident plaats tijdens een excursie in het bij geologen populaire Bekken van Parijs. Een instortende kalksteenwand leidde bij enkele leden tot zware verwondingen, hetgeen de sfeer binnen de Afdeling niet verbeterde. En binnen de NGV ontstonden conflicten met de afdelingen. Deze ontwikkelden zich steeds meer richting zelfstandigheid en dat was de NGV een doorn in het oog. Met de Afdeling Limburg bleef men evenwel op goede voet, wellicht geholpen door het lidmaatschap van Werner Felder van het hoofdbestuur. In 1982 zou ook voorzitter Frans Kraayenhagen (Afb. 8) toetreden tot het hoofdbestuur en wel als crisismanager, waarbij hij succesvolle veranderingen wist door te voeren.

Gered door de bel

De aankondiging van het beëindigen van de opgraving in 1972 gaf nieuwe lucht. De eerdere explosieve ontwikkeling van geologische activiteiten werd

AFBEELDING 9. | *Excursiegangers bij ingang groeve ENCI, veelal uitgerust met hamers, beitels, zagen, wrikstangen en zelfs kruiwagens (2008).*

AFBEELDING 8. | *Voorzitter Frans Kraayenhagen tijdens Tweede Internationale Vuursteensymposium (1975).*

voortgezet, met onverminderd grote passie. Men wilde een steeds hoger niveau van kennisontwikkeling en -verbreiding. De Felders, als een soort goeroes, sleepten iedereen mee. De bladen *Sprekende Bodem* en *Grondboor & Hamer* ontvingen veel kopij. De Afdeling begon met de traditie boeken te schrijven en aan haar leden te schenken. Waar de eerst uitgebreide delfstoffenindustrie begon af te kalven (steenkool, kalksteen, kalkbranden, bruinkool, kwartsiet, grind, zand, klei) en daarmee de lokale professionele geologie, kreeg de Afdeling Limburg een leidende positie. Met het verwerven van een vaste verblijfslocatie in het Museum Valkenburg ontstond de mogelijkheid van een eigen permanente tentoonstelling. Een werkgroep Mineralogie ging aan de slag met onder andere de mineralen uit de steenkolenmijnen, maar men weet tot op vandaag de dag ook buitenlandse vondstplaatsen op te sporen. Steeds meer leden verzamelden gigantische hoeveelheden fossielen, op de maandelijkse bijeenkomsten verschenen nieuwe sprekers met nieuwe onderwerpen en de excursiebusen waren overvol. Maar, het succes had ook gelijk weer een keerzijde. Groeve-eigenaren beklagden zich over de massale toeloop, hetgeen van het bestuur vroeg om meer investering in de relaties. In 1984 neemt Frans Kraayenhagen na 13 jaar

voorzitterschap van de afdeling Limburg afscheid en geeft het stokje over aan Jan Nillesen, die het 15 jaar vasthouden zal.

Generalisten en specialisten

De vuursteenmijnen worden in 1988 geopend voor publiek en met trots geven de opgravers hun excursies, ook aan studenten uit binnen- en buitenland. In een ondergrondse groeve wordt de beroemde K/Pg-grens ontdekt en wetenschappers snellen toe. De contacten met het Natuurhistorisch Museum in Maastricht worden intenser. Conservator en paleontoloog John Jagt is kern van een groot team van leden dat jaarlijks vele verzamelsessies uitvoert in de grote kalksteengroeven, waarvan voormalig cementproducent ENCI de belangrijkste is (Afb. 9). Vele vondsten worden onder de kundige en bezielende leiding van John beschreven en ook veel afdelingsleden presenteren zich trots als auteur of co-auteur. Zo ontstaan als vanzelf specialisten-amateurs als het gaat om bijvoorbeeld haaiantanden, koralen, ammonieten en zee-egels. Doch de meeste leden zijn generalisten, met een brede belangstelling voor het hele Limburgse geologiepakket. En, niet te vergeten, het zijn voornamelijk autodidacten. Een veelheid aan boeken wordt geschreven binnen de Afdeling en er komen de eerste digitale presentaties over de regionale geologie. Het aantal leden stijgt tot ruimschoots boven de 200. Maar, hoeveel nieuwe gezichten ook, het grote circus genaamd Afdeling Limburg, draait nog steeds rond met name Werner Felder. Toch gaan de broers, na hun beider pensionering, het wat rustiger aan doen. Inmiddels is auteur dezes in 1998 voorzitter geworden. Die neemt, met enkele anderen, veel afdelingswerk van Werner over, zoals het organiseren en geven van excursies en geologische wandelingen. Een speciale plek hierin hebben de excursies naar de vuursteenmijnen met scholen tot en met universiteiten. De nieuwe voorzitter geeft de Afdeling een zakelijker infrastructuur en profilering en zet in op kwaliteitsverhoging en verhoging van het aantal leden, dat zou uitgroeien tot liefst ruim 400. De digitalisering davert voort, de kwaliteit van presentaties en huisblad *Sprekende Bodem* doen er hun voordeel mee. Velen zijn onverminderd actief met verzamelen

van gesteenten en met name fossielen en hun huis in te richten als een museum. De Afdeling Limburg treedt regelmatig naar buiten, met name bij open dagen en excursies van andere organisaties.

Wereldvondsten

Het was tegen het einde van een ENCI- excursie in zomer 1998 dat een gedeelte van het skelet van een mosasauriër werd blootgelegd. Niet alleen binnen de Afdeling Limburg brak de koorts uit, maar klaarblijkelijk in de gehele wereld. Mosa's, zoals ze liefkozend genoemd worden, zijn sinds de 18e eeuw dé symbolen van de evolutie, maar de prachtige schedel uit de Maastrichtse Pietersberg uit 1778 ligt als oorlogsbuit voorgoed in Parijs. Bussen met journalisten verdrongen zich aan de fabriekspoort. Het was dan ook een indrukwekkend fossiel, dat onder de Maastrichtse roepnaam Bèr bekend is geworden. Het Natuurhistorisch Museum ontfermde zich over de vondst en bestudeerde deze tot in details, goed voor de nodige publicaties, voordrachten en een proefschrift (Anne Schulp). Botten werden in het ziekenhuis onderworpen aan de meest moderne onderzoeksmethoden, het was een noviteit zonder weerga. Leden van de Afdeling Limburg stopten veel energie in het helpen uitprepareren en uitleg geven aan het nieuwsgierige publiek. Eindelijk weer een eigen Mosa. Bèr werd een troetelkindje en voor het museum een marketingproduct, te bewonderen in een apart glazen huis op de binnenplaats. Maar hier bleef het niet bij. In de jaren daarna werden nog liefst vier delen van Mosaskeletten, van verschillende soorten, op dezelfde manier geborgen en onderzocht. Ook de vondst van het schild van een reuzenschildpad was bijzonder. Evenwel, het contrast met de enorme fossielen kon niet groter zijn, dan toen een zoogdiertandje van nog geen twee millimeter werd gedetecteerd in het ENCI-fossielgruis. De competentie om fossielen te

AFBEELDING 10. | Werner (links) en Sjeuf (rechts), in het midden auteur dezes (juli 2008).

herkennen en vrij te maken ontmoette een nieuw hoogtepunt door de vondst van een zeer zeldzame oervogel. De publiciteit rond al die vondsten had zijn gevolgen. Op een excursie in groeve 't Rooth werden op één dag meer dan 1100 mensen geteld, met veel ouders die hun kinderen fossielen wilden laten zoeken. Een vaste club van leden presenteerde iedere zaterdag midden in de groeve een keur van fossielen en er was altijd wel iets te verdelen onder de enthousiaste kinderen.

Fenomeen Felder

Geologie in Limburg betekent Felder. Werner en Sjeuf hebben, als 'amateurs', de geologie van Zuid-Limburg op de wereldkaart gezet. Soms inhoudelijk met elkaar oneens, maar uiteindelijk in gebroederlijke gezamenlijkheid. In 2006 krijgt auteur dezes de ingeving om de meer dan rijke historie van de Afdeling Limburg in haar geheel vast te leggen en dit te doen met de gebroeders Felder als rode lijn. Zo'n uniek levensavontuur moet bewaard blijven. Het boek, getiteld *Het Fenomeen Felder*, beschrijft jeugd, activiteiten en alle publicaties van de twee 'self-made men' en is gelardeerd met vele historische foto's. Maar ik kon niet bevroeden dat de foto (Afb. 10) die speciaal werd gemaakt voor het boek tevens de laatste zou zijn. Tegen het einde van het schrijfproces blijkt Werner ongeneeslijk ziek. Hij ziet het boek nog op zijn sterfbed. De dag later, 12 december 2008, is de officiële presentatie. Broer Sjeuf, happend naar lucht door de silicose opgelopen in de steenkolenmijn, neemt de honneurs waar. Twee dagen later sterft Werner. Een half jaar later verlaat ook broer Sjeuf de door hem zo geliefde Aarde.

De periode na Felder

Het viel niet mee het onverwachte overlijden van Werner binnen de Afdeling Limburg te verwerken. Maar de ambitie en slagkracht bleken groot genoeg. Om de kennis van de Felders zoveel als mogelijk te consolideren ontwikkelde met name auteur dezes vele nieuwe excursies en lezingen en distribueerde deze ook in de vorm van opleiding naar andere natuurorganisaties. Hiermee werd meegewerkt aan de trend om kennis van de lokale geologie in hun eigen activiteiten op te nemen, met als sprekend voorbeeld het Nationale Landschap Zuid-Limburg. Meer leden fungeren als gids, spreker of schrijver. De kennis, bijeengebracht in de afgelopen ruim 70 jaar, gaat dus niet verloren, maar wordt net uitgebreid. In Museum Valkenburg kreeg "onze" geologiezaal een opknappbeurt en er werd een zogenoemd Felderkabinet ingericht. De kameraadschappelijkheid onder de leden is steeds weer een extra motivatie om zaken te organiseren en het netwerk uit te breiden. De Universiteit Maastricht heeft een nieuwe studierichting, waarin de Limburgse geologie aan bod komt en ook zij weet de Afdeling Limburg te vinden. Op het 70-jarig jubileumsymposium werden ruim 100 mensen getraakteerd op een springlevende vereniging, met lezingen, geologieproefjes, een nieuwe geologisch-prehistorische wandeling door Valkenburg en natuurlijk de geologiezaal.

De nieuwe uitdaging

Maar er gaat toch een nieuwe periode aanbreken. Steeds meer groeven gaan dicht, ingegeven door bedrijfseconomie en landschapsbehoud, maar ook door hogere eisen aan veiligheid en aansprakelijkheid. Het ongebreideld verzamelen in alle mogelijke aardlagen was toch steeds dé succesfactor van de Afdeling Limburg en trok ook vele leden van de NGV elders uit het land. "De gebraden duiven vliegen ons in de mond" placht oud-bestuurslid Cor Rademakers steeds te zeggen. De Afdeling Limburg moet haar bakens nu verzetten. Met succes wist zij recent gebruik te maken van een aantal kleinere ontsluitingen, bij aanleg van een weg of een bouwplaats; het kan zomaar een nieuwe aanpak worden. Maar onderzoek ter plekke is toch beperkt tot een aantal meer deskundige leden, die in staat en bereid zijn meer wetenschappelijk te werk te gaan en te zorgen voor publicaties van stratigrafisch onderzoek en fossielen. Daarop is ook het werk van een speciale Werkgroep Krijt gebaseerd, die onderzoek blijft doen in o.a. de prachtige en rijke ENCI-groeve. Veel aandacht is er ook om toegang te behouden tot de nabijgelegen Belgische kalksteengroeven. Maar de aandacht zal moeten worden verlegd naar consolidatie van bestaande collecties, via themadagen en exposities. Er zal meer focus moeten komen op de geologische landschapshistorie, om te genieten van de kennis en het uitdragen daarvan via

geologische wandelingen, toch uiteindelijk de missie van de vereniging. De Afdeling Limburg is betrokken bij het realiseren van een informatiecentrum nabij de vuursteenmijnen, waarbij de regionale geologie een belangrijke rol speelt. Er is behoefte om de ruim 40 geologische monumenten van Zuid-Limburg een officiële beheerstatus te geven, met inbreng van de leden. Het draagvlak binnen de provincie Limburg om de waarde van de geologische historie van het gebied een prominente plek te geven, is groeiende. De herinrichting van de nu verlaten "mergelgroeves" zoals ENCI, waar zo ontzaglijk veel kennis over is vergaard en waar per slot van rekening Bèr en de overige mosa's zijn gevonden, geeft impulsen aan het denken aan een Geopark, waar men het publiek makkelijk direct in contact kan brengen met de "diepe tijd" en met actuele zaken als klimaatverandering. Enzovoort. Ideeën genoeg en ruime kansen voor de Afdeling Limburg.

Slotwoord

Wanneer men zich een beeld probeert te vormen van de activiteiten, de hoeveelheid lezingen, artikelen en gesteenten en fossielen in de afgelopen bijna ruim 70 jaar, dan maakt dat onvermijdelijk bij iedereen grote indruk. Gepresteerd door een trotse Afdeling Limburg, met een hoog te houden reputatie, een buitenbeentje binnen de NGV zozegd, qua grootte, mogelijkheden en activiteiten spectrum, maar ook financieel gezond, met honderden liefhebbers van onze rijke Limburgse geologische historie.

Dank aan dr. John Jagt (Natuurhistorisch Museum Maastricht) voor een kritisch review.

REFERENTIES

- Jagt, J.W.M. (2021). *Paleontologie in Limburg: van de 18de- eeuwse kiem tot de dag van vandaag*, Grondboor & Hamer (75) 1, 8-18
- Schins, W.J.H. (2008). *Het Fenomeen Felder, de geologische passie van twee Limburgse mijnwerkers*, uitg. NGV Afdeling Limburg, Valkenburg aan de Geul, 253 pp

